

УДК 78.422

DOI 10.32782/2224-0926-2023-2-45-4

Грабовська Оксана Степанівна
кандидатка мистецтвознавства,
доцентка кафедри загального та спеціалізованого фортепіано,
Львівська національна музична академія імені М.В. Лисенка
<http://orcid.org/0000-0003-2886-4903>

ТВОРЧА ПОСТАТЬ ДАРІЇ СТАРОСОЛЬСЬКОЇ (ШУХЕВИЧ) У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ УКРАЇНЦІВ ЛЬВОВА КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті на основі зібраної інформації з періодичних видань, спогадів сучасників, матеріалу про сценічні виступи висвітлено життя і творчість Дарії Старосольської (Шухевич) (1881–1941) – піаністки, викладачки Музичного інституту імені М. Лисенка у 1907–1940 роках, засновниці і голови «Кружка українських дівчат» у Львові, пізніше «Кружка українок», редакторки журналу «Мета» та його продовження «Наша Мета», дописувачки нарисів і поезії в журналі «Нова Хата» і у газеті «Діло». Постаць Дарії Старосольської (Шухевич) є забутою, а творча спадщина мисткині з різних причин і досі маловідома. Вивчаючи всі доступні до змалювання творчої постації мисткині матеріали, зазначимо, що діяльність Дарії Старосольської спеціально не досліджувалась, а інформація про неї значною мірою залишається розпорошеною. Тому розповідь про творчу постаць Дарії Старосольської є основною метою статті. Наукова новизна дослідження полягає у комплексному висвітленні життєтворчості Дарії Старосольської (Шухевич) у контексті національно-культурного життя українців Львова кінця ХІХ – початку ХХ століття. Методологічна основа роботи включає історико-культурологічний та феноменологічний методи. Феноменологія особистості та її творчості – виховання батьків, школа, мистецькі впливи, національна ідентичність, історичний контекст уможливають висвітлити унікальну зумовленість життєтворчості мисткині. **Ключові слова:** життя і творчість Дарії Старосольської, піаністка, викладачка, громадська діяльність.

Grabovska Oksana. The creative figure of Daria Starosolska (Shuhevich) in the context of the national and cultural life of Ukrainians in Lviv at the end of the 19th and the beginning of the 20th centuries

The article, based on information gathered from periodicals, reminiscences of contemporaries, materials about stage performances highlights the life and work of Daria Starosolska (Shukhevich) (1881–1941), a pianist, teacher of the M. Lysenko Music Institute in 1907–1940, founder and head of the Ukrainian Girls' Club in Lviv, later the Ukrainian Womens' Club, editor of the magazine "Meta" and its continuation "Nasha Meta", contributor of essays and poetry to the magazine "Nova Khata" and the newspaper "Dilo". The creative figure of Daria Starosolska (Shukhevich) is forgotten, and the creative heritage of the artist is still known too little due to various reasons. Studying all the artistic materials related to the depiction of the creative figure of hers, we can notice that the activity of Daria Starosolska was not researched intentionally and information about her remains scattered to a large extent. Therefore, the story of the life and work of Daria Starosolska is the main goal of the article. The scientific novelty of the study consists in the comprehensive coverage of the creativity of Daria Starosolska (Shuhevich) in the context of the national and cultural life of Ukrainians in Lviv at the end of the 19th and the beginning of the 20th centuries. The methodological basis of the work includes historically-cultural and phenomenological methods.

The phenomenology of her personality and creativity, consisting of upbringing by parents, school, artistic influences, national identity, historical context, makes it possible to highlight the unique conditioning of the artist's creative life.

Key words: *life and work of Daria Starosolska, pianist, teacher, public activity.*

Вступ. Творча постать Дарії Старосольської (Шухевич) – талановитої піаністки, викладачки Музичного інституту ім. М. Лисенка, активної громадської діячки мистецького життя Львова кінця XIX – початку XX століття є забутою, а творча спадщина мисткині з різних причин і досі маловідома. Вивчаючи всі дотичні до змалювання творчої постаті мисткині матеріали, зазначимо, що діяльність Дарії Старосольської спеціально не досліджувалась, а інформація про неї значною мірою залишається розпорошеною. Тому розповідь про творчу постать Дарії Старосольської є **основною метою** статті. **Наукова новизна** дослідження полягає у комплексному висвітленні життєтворчості Дарії Старосольської (Шухевич) у контексті національно-культурного життя українців Львова кінця XIX – початку XX століття. **Методологічна основа роботи** включає історико-культурологічний та феноменологічний методи. Феноменологія особистості та її творчості – виховання батьків, школа, мистецькі впливи, національна ідентичність, історичний контекст уможливають висвітлити унікальну зумовленість життєтворчості мисткині.

Результати. Дарія Шухевич (1881–1941) походить зі знаменитого роду Шухевичів, який сягає своїми коренями доби середньовіччя. Спорідненими або посвоєченими з родиною Шухевичів були старовинні галицькі аристократичні роди Барвінських, Величковських, Каратницьких, Кисілевських, Левицьких, Любівичів, Окуневських, Рожанковських, Старосольських, Стоцьких. Представники роду від другої половини XIX до початку XXI століття яскраво означились на тлі культурно-громадського, наукового і політичного життя українського суспільства в Європі (Україна, Польща, Румунія, Англія), Америці (США, Канада) й Австралії. Серед яскравих особистостей у музичній галузі – наймолодший брат Дарії, Тарас Шухевич (1886–1991). Він був піаністом, професором Музичного інституту ім. М. Лисенка у Львові. Його дружина Ольга Бандрівська також викладала в інституті, була фундаментом музею С. Крушельницької.

Народилась Дарія 3 січня 1881 року у родині Володимира та Герміни Шухевичів. Батько був етнографом, дійсним членом НТШ, дослідником Гуцульщини – праця «Гуцульщина» вийшла в п'ятьох томах українською мовою у 1899–1908 рр., засновником і довголітнім головою культурно-освітнього товариства «Руська Бесіда», співацького товариства «Боян», а згодом В. Шухевич запропонував заснувати «Союз співацьких та музичних товариств», який був створений 1903 року, через рік за пропозицією В. Шухевича було змінено назву цієї організації на «Музичне товариство імені М. Лисенка у Львові». Дружина Герміни Шухевич, уроджена Любівич, мати п'ятьох дітей, була директором Інституту для дівчат імені Св. Ольги, активною громадською діячкою емансипаційного руху у Галичині, організатором українських жіночих товариств: «Клуб русинок» – перша і довголітня голова спілки з 1893 року, головою Жіночої спілки промислової «Труд» 1900–1904 рр¹.

¹ Володимир Старосольський (1879–1942). Записки наукового товариства імені Шевченка. Історично-філософська секція. / Ред. Уляна Старосольська. Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто. 1991. Том 210. С. 33.

Дарія закінчила середню дівочу школу, прагнула вступити до університету, але на той час, на зламі XIX–XX століть, це було неможливо, адже навчались в університеті переважно студенти польської національності, до того ж право офіційно здобувати освіту жінки виборювали лише з 1897 року. Тому Дарія відвідувала лекції з філософії лише як вільна слухачка. Пізніше була учасницею літніх курсів українознавства (1904 рік) «Товариства прихильників української науки, літератури і штуки». Засновниками товариства були Іван Франко, Володимир Гнатюк, Михайло Грушевський (засновник курсів) та Іван Труш. Загальна кількість слухачів курсів становила 135 осіб, які приїжджали з Галичини і Наддніпрянщини. Третину учасників становили жінки, чим засвідчували своє прагнення мати можливість здобути вищу освіту.

Слухач курсів Володимир Дорошенко, на той час студент Московського університету, який вирішив стати учасником, згадував Дарію Старосольську: «Це була жвава, метка, енергійна, а до того всього весела жінка, що своєю емансипованою бравадою викликала мало не страх, а в усякому разі «шокінг» серед жіноцтва. Але що була вона донькою дуже шанованого в громадянстві батька (професора Володимира Шухевича – к. а.), ця бравада її репутації не шкодила. З Дарки була завзята й непосидюща партійна робітниця – вона скрізь бувала – на всяких забавах, вічах тощо»².

У Львівську консерваторію Дарія Шухевич вступила як піаністка, навчалася у класі Вілема Курца, з педагогічною діяльністю якого пов'язана поява і розквіт українського фахового піанізму. Його учнями були Тарас і Дарія Шухевичі, В. Барвінський, Н. Нижанківський, Р. Савицький, Р. Сімович, М. Колесса, Д. Задор, А. Рудницький та інші. Навчання у консерваторії Дарія закінчила із золотою медаллю і пізніше, у 1903 році, стала однією з чотирьох жінок-викладачок першого педагогічного складу Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка, організованого на основі Музичного товариства ім. М. Лисенка. Окрім неї, викладали фортепіано Марія Криницька, Галя Ясиницька-Волошин і Олена Прокеш. Заснування спеціального музичного навчального закладу з викладанням рідною мовою для української громади знаменувало спрямування української музичної культури на професійний шлях.

Учні Дарії Старосольської були активними учасниками так званих «пописів елевів» (концертів учнів інституту), про що знаходимо інформацію у виданнях того часу – «Українська музика», «Музичний вісник» та «Діло». Піврічні та річні пописи-концерти навчального закладу привертали увагу широких кіл шанувальників музики Львова і не тільки. Окрім львівських виконавців, учасників концертів відбирали і з філій музичного інституту у Стрию, Дрогобичі, Яворові, Жовкві тощо. Знаходимо у тогочасних виданнях і оголошення про ювілейні Шашкевичівські концерти³ 6 і 7 листопада 1911 року в залі Львівської філармонії за участю С. Крушельницької, скрипаля професора Флоріяна Кребса, чоловічого хору «Бандурист» (диригент Петро Артимович), хору питомців духовної семінарії (диригент Михайло Осадца), хору «Боян» (диригент Михайло Волошин), концертмейстери Олена Ясеницька та Дарія Старосольська. На першому концерті (6 листопада) був присутній митрополит Андрей Шептицький.

Окрім викладацької діяльності, Дарія Шухевич вела активну просвітницьку діяльність. «Кружок українських дівчат» був організований молодим поколінням

² Дорошенко В. «В Галичині 50 років тому». *Свобода*, 1 липня 1955. Ч. 125. С. 36.

³ Нижанківський О. Два концерти в пам'ять 100-літніх роковин уродин Маркіяна Шашкевича 6 і 7. Падолиста 1911 р. у Львові Діло. 1911. 9 н.ст. падолиста (27 жовтня ст.ст.). Р. XXXII. Ч. 249. С. 1–4.

дівчат. Серед них: Дарія Шухевич та Наталка Будзиновська, донька Бориса Грінченка – Анастасія Грінченко та інші. Товариство регулярно організовувало просвітницькі зустрічі, на які запрошували поважних лекторів того часу – М. Грушевського, І. Франка, М. Ганкевича, О. Луцького. «Дівчачий кружок» набув неабиякої популярності серед галичанок і мав гарний авторитет серед громадськості. Про його діяльність та учасниць писали на шпальтах польських та чеських видань»⁴. У 1905 році серед учасниць виникла ідея змінити назву «Кружка українських дівчат» на «Кружок українок». Зміну учасниці аргументували тим, що членкині «Кружка» вже давно не дівчата, а зрілі та свідомі українки. Започаткувала товариство «Кружок українок» Дарія Шухевич, у якому пропагувала ідеї емансипованого руху. Учасниці таємно перевозили на Схід нелегальну літературу, поширюючи ідеї Української народної республіки.

Іван-Павло Хімка у статті «Молоді радикали і самостійна державність: ідея української національної держави 1890–1895 рр.» писав: «До 1900-х років якісна зміна української нації була настільки великою, що навіть старі радикали визнавали, що ось-ось має бути розпочато завдання іншого порядку. Інтелігенція створила націю, і нація починала боротьбу за державність. Прогрес нації у ці десятиліття демонструє, серед іншого, розквіт преси»⁵. У 1908 році з членами львівського «Кружка українок» Оленою Охримочівною-Залізнякавою та Іриною Січинською Дарія Старосольська започатковує жіночий журнал «Мета» (була редактором видання), а пізніше його продовження «Наша мета» (1919–1922). Часопис «Мета» виходив два рази на місяць та був розрахований насамперед на провідниць громадських жіночих організацій та міську інтелігенцію. На сторінках двотижневика акцентувалася увага на таких актуальних завданнях жіночих організацій, як розвиток самоосвіти шляхом організації лекцій, створення бібліотек, курсів для неписьменних, опікунська робота. Також часопис приділяв увагу питанням освіти. Публікувалися матеріали про визначних жінок, які друкувалися у нарисах «Жінка в історії України». Художня література була представлена ліричними та громадсько-патріотичними поезіями І. Франка, О. Олесея, П. Карманського, Х. Алчевської, оповіданнями К. Гриневичевої. Серед авторів видання були І. Свенціцький, Г. Хоткевич, А. Павлик. Поява «Мети» поживила діяльність громадських жіночих організацій, що сприяло скликанню в грудні 1908 року у Львові з'їзду українського жіноцтва⁶.

З появою «Нашої мети» у 1909 році Дарія Старосольська стає відповідальним редактором часопису. У редакційних матеріалах повідомлялося про воєнні дії на землях України, давалася оцінка політичній ситуації у західному та східних регіонах, пропагувалася ідея державності, внаслідок чого випуски часопису неодноразово конфісковувалися польською владою. Окрім того, на сторінках «Нашої мети» обговорювалися питання національно-патріотичного виховання дітей, проблеми шкільництва та освіти, діяльність вищих закладів освіти. Дарія Старосольська також розміщувала на

⁴ Богачевська-Хомяк М. Білим по білому: Жінки у громадському житті України. 1884–1939. Львів : Український католицький університет, 2018. С. 188.

⁵ Himka John-Paul. Young Radicals and Independent Statehood: The Idea of a Ukrainian Nation-State, 1890–1895. S. 234.

⁶ 10 українських жіночих часописів, що видавалися у Львові від початку ХХ ст. до 1939 року. Фотографії старого Львова. 14.07.2016. URL: <https://photo-lviv.in.ua/10-ukrajinskyh-zhinochyh-chasopysiv-scho-vydavalysya-u-lvovi-vid-pochatku-hh-st-do-1939-roku/>.

сторінках видання авторські нариси та поезії⁷, була дописувачем нарисів і поезії в журналі «Нова Хата». «Творці журналу розраховували насамперед на жінок з кола української інтелігенції. Наклад журналу сягав 5 тисяч примірників. Приблизно третину обсягу видання становили практичні господарські поради, викрійки моделей одягу. Журнал публікував також популярні статті про архітектуру, художні промисли, декоративно-ужиткове мистецтво..., популяризував досягнення українських митців, зокрема жінок-художниць, письменниць, акторок і науковців. «Нова хата» практично пропагувала та утверджувала модерний український стиль у мистецтві та побутовій культурі»⁸. У Львові до 1939 року відбувався поступовий процес встановлення і розвитку жіночого руху. У «Новій хаті» Дарія Старосольська пише: «...того часу відомі імена тільки небагатьох активних жінок, які бралися за організацію товариств і намагалися координувати діяльність різних, не тільки жіночих, організацій. Після завершення бойових дій жіночі організації зосередили увагу на питаннях розвитку жіночого руху. Виникла потреба закріпити зумовлені війною зміни в правовому, професійному і громадському статусі жінки, адже багато хто активність жінок під час війни розумів тільки як «необхідний у той час рефлекс»⁹.

Дарія Шухевич викладала в Львівському музичному інституті з 1903-го до 1940 року. «...Музика була любов'ю і товаришкою усього її життя. Її діти пам'ятають, як «тягнула» їх на концерти або учнівські «пописи» в Музичному Інституті. Пам'ятають також, як у важких воєнних часах, коли батько був далеко на фронті і в хаті був сум, вона сідала за піаніно і з чуттям грала найчастіше Бетгоєнові сонати – особливо сьому (тв. 10 № 3 Соната № 7 – к. а.). Тоді вони троє сідали на канапу з високою спинкою, що стояла під стіною, і слухали тихенько, відчуваючи, що грала вона для себе і, може, для далекого їхнього батька. Але часом грала вона і для них»¹⁰. Дарія та її чоловік Володимир Старосольський з дітьми мешкали на другому поверсі у знаному будинку на вул. Юзефа-Ігнація Крашевського (Будинок Соломії Крушельницької, сьогодні вул. Крушельницької, 23 – к. а.). Чоловік Володимир Старосольський – адвокат, професор Львівського університету, був одним із засновників Січового стрілецтва, оборонцем українських в'язнів. Позналились Володимир Старосольський і Дарія Шухевич завдяки Станіславу Людкевичу у Народному домі, адже Володимир і Станіслав були близькими друзями з дитинства¹¹. Створений Станіславом Людкевичем солоспів «Чи тямиш ще?» на слова Володимира Старосольського був дарунком парі на весілля з присвятою «Дорогому Влодкові і його парі»¹². Решта віршів Володимира не збереглися. Про неодноразові поетичні спроби чоловіка розповідала Дарія, яка сама писала та публікувала вірші.

⁷Павликовська І. На громадський шлях. З нагоди 70-ліття українського жіночого руху. Філадельфія : В-во «Америка». 1956. С. 34.

⁸10 українських жіночих часописів, що видавалися у Львові від початку ХХ ст. до 1939 року. Фотографії старого Львова. 14.07.2016. С. 118. URL: <https://photo-lviv.in.ua/10-ukrajinskyh-zhinochyh-chasopysiv-scho-vydavalysya-u-lvovi-vid-pochatku-hh-st-do-1939-roku/>.

⁹Старосольська Д. Праця і жінки. Львів : Новий час, 1935. 28 квітня. Ч. 93. С. 16.

¹⁰Володимир Старосольський (1879–1942). Записки наукового товариства імені Шевченка. Історично-філософська секція. / Ред. Уляна Старосольська. Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто. 1991. Том 210. С. 35.

¹¹Там само. С. 38.

¹²Там само. С. 93.

Дарія Шухевич

Володимир Старосольський

Складні випробування випали на долю знаменитої пари. Сім'я свідомо залишилася у Львові і не виїхала за кордон у важкі часи. Розмовляючи з митрополитом Андреем Шептицьким, Володимир висловив думку про те, що не можна всім покидати власних земель «наприволожє більшовикам»¹³, рішення було прийняте на сімейній раді. У грудні 1939 року Володимира Старосольського, на той час професора університету, було арештовано і відправлено у Новосибірські табори (Орлов-Розов, Маріїнськ), де він прожив лише 2 роки з визначених восьми.

Дарію Старосольську, доньку Уляну і сина Ігоря у квітні 1940 року відправили у вантажному вагоні з вулиці Городецької і за п'ять днів вони опинилися у Казахстані (село Новопавловка (по-казахськи Каргали) Кокпектинського району Семіпалатинської області)¹⁴. Дарія, довго хворіючи, померла не на рідній землі, місце знаходження могили втрачено. Будучи вже важко хворою, Дарія Старосольська написала листа доктору Олександрі Мишузі, який проживав в Америці і був редактором щоденника «Свобода». Цей і ще один лист під назвою «Голоси засланців з Сибіру», написаний за три тижні до смерті, опублікували у щоденнику. В листах Дарія розказувала про важке становище, погане здоров'я, просила знайти польську родину, яка б могла опікуватись полькою у дуже важкому стані, яка жила з немовлям поруч¹⁵. Померла Дарія Старосольська 28 грудня 1941 року, листа отримали лише 29 серпня 1942.

Висновки. Отже, підсумовуючи вищевикладену інформацію, зазначимо, що чим глибше пізнаємо діяльність мисткині, її життєвий шлях, тим свідоміше доходимо висновку про важливість творчості Дарії Старосольської не тільки в музично-виконавській та музично-педагогічній діяльності, а й у глибокому багатогранному інтелекті особистості у редакційній діяльності, в уважному ставленні до питання статусу жінки у суспільстві, в активній громадській позиції. Творчість мисткині тісно пов'язана з громадсько-політичним життям Львова кінця XIX – початку XX століття. Національно-культурні події того часу становили підвалини для відданої невтомної праці Дарії Старосольської на благо розвитку української культури.

¹³ Володимир Старосольський (1879–1942). Записки наукового товариства імені Шевченка. Історично-філософська секція. / Ред. Уляна Старосольська. Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто. 1991. Том 210. С. 122.

¹⁴ Там само. С. 132.

¹⁵ Старосольська Д. «Голоси засланців з Сибіру». *Свобода*. 02.IX.1942. Ч. 184. С. 3.

Література

1. Богачевська-Хомяк М. Білим по білому: Жінки у громадському житті України. 1884–1939. Центр жіночих студій в УКУ. Львів : Український католицький університет, перевидання, випр. і доповн. 2018. 520 с.
2. Володимир Старосольський (1879–1942). Записки наукового товариства імені Шевченка. Том 210. Історично-філософська секція. / Ред. Уляна Старосольська. Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто. 1991. 411 с.
3. Дорошенко В. «В Галичині 50 років тому». *Свобода*, 1 липня 1955. Ч. 125. С. 36.
4. Нижанківський О. Два концерти в пам'ять 100-літніх роковин уродин Маркіяна Шашкевича 6. і 7. Падолиста 1911 р. у Львові. Діло. 1911. 9 н. ст. падолиста (27 жовтня ст.ст.). Р. XXXII. Ч. 249. С. 1–4.
5. Павликовська І. На громадський шлях. З нагоди 70-ліття українського жіночого руху. Філадельфія : В-во «Америка». 1956. 79 с.
6. Старосольська Д. «Голоси засланих з Сибіру». *Свобода*. 02.IX.1942. Ч. 184. С. 3.
7. Старосольська Д. Праця і жінки. Львів : Новий час, 1935. 28 квітня. Ч. 93. С. 16.
8. 10 українських жіночих часописів, що видавалися у Львові від початку XX ст. до 1939 року. Фотографії старого Львова. 14.07.2016. URL: <https://photo-lviv.in.ua/10-ukrajinskyh-zhinochyh-chasopysiv-scho-vydavalysya-u-lvovi-vid-pochatku-hh-st-do-1939-roku/>.
9. Himka John-Paul. Young Radicals and Independent Statehood: The Idea of a Ukrainian Nation-State, 1890–1895. S. 219–235.

